

forskningen. Förutom att tillföra undersökningen kunskap om forskningsprocessen ger det liv åt framställningen. Bommenel skriver utmärkt och man vill helt enkelt veta hur det går med försöken, resultaten och forskarna. För att vara en avhandling är det så nära en sidvändare man kan komma.

Avhandlingens gestaltning bygger också på ett outtalt backstage- och frontstage-perspektiv som Elin Bommenel utnyttjar framgångsrikt. När samhället är fixerat kring trovärdiga resultat är hon mer intresserad av hur dessa resultat kommer till och hur de görs trovärdiga, i relation både till samhället och till den inomvetenskapliga miljön. Är man intresserad av forskning är det givetvis drabbande läsning. Gungflyet ligger i farlig närhet. Vad som betraktas som vetenskapligt bevisat och sant visar sig vid närmare granskning ha sina utgångspunkter i en uppsättning självklara, etablerade och tysta överenskommelser vars närvaro långt ifrån alltid är uppenbar utan snarare befinner sig i den svarta lådan.

Lars-Eric Jönsson, Lund

Jan Turtinen: *Världsarvets villkor, intressen, förhandlingar och bruk i internationell politik*. Acta Universitatis Stockholmiensis, Stockholm 2006. 220 s. ill. English summary. ISBN: 91-85445-41-X.

Världsarv är ett nytt slags fenomen som säger något fundamentalt om världspolitik, globalisering och en förändrad syn på vår omvärld. Tidigare nationellt definierade problem har globaliserats, vilket ger myndigheter nya utsiktspunkter och uppgifter. Unesco tillhör de organisationer som går i spetsen för denna utveckling, genom att skapa ett moraliskt och retoriskt tryck. I Jan Turtinens avhandling är det spelet bakom världsarvet som granskas. Syftet är att analysera "hur världsarvet som komplext fenomen skapats och fortsatt skapas transnationellt i byråkratiska och diplomatiska förhandlingsprocesser av en mångfald aktörer, på och mellan platser i ett spänningsfält av politiska och ekonomiska intressen". Enklare kunde kanske syftet ha skrivits: Varför har världsarv blivit så poppis och hur funkar det? Turtinen vill särskilt uppmärksamma strider och förhandlingar, hur aktörer försöker styra och hur världsarven blir verktyg för andra intressen än de som uttrycks i världsarvskonventionen. Frågor som ställs är: Hur kom världsarvskonventionen till? Hur går det till att skapa världsarvsobjekt? Vilka är aktörerna och

var äger verksamheten rum? Vilka är verksamhetens förutsättningar och villkor?

Ämnet är alltså världsarv som global och internationell politik. Turtinen hävdar att ett vanligt sätt att se på internationella organisationer är som inflytelserika aktörer som utövar sitt inflytande genom att "skapa och sprida föreställningar om globala problem och deras lösning". Så bör man också se det här menar han. Världsarvsskaparna har inga maktmedel att ta till, istället överenskommelser som kommer till stånd genom en ny världsbild, som samtidigt identifierar problem som söker sina lösningar och tillhandahåller lösningar som söker sina problem. Men det är samtidigt för enkelt. Världsarv är inte ett avgränsat, homogent fenomen som det råder samförstånd kring. Världsarv kan inte förklaras bara med att Unesco lyckats sprida sina idéer om problem och lösningar, utan också med att världsarv blivit en attraktiv resurs för många olika slags aktörer i många olika sammanhang. Det gör fenomenet komplext, fragmenterat och präglad av motsättningar och strider. Turtinen vill ta sig in bakom den skenbart självklara och entydiga bild världsarvsaktörerna håller fram av sig själva och visa att "saker och ting inte säkert hänger ihop" (s. 37).

Turtinen vill skriva in sin studie i tre större sammanhang. Ett är globalisering. Världsarvstanken lyfter fram mänskligheten som en global föreställd gemenskap med ett gemensamt moraliskt åtagande. På typiskt etnologiskt vis är det globaliseringens lokala vardag som lyfts fram, "hur globalisering görs i form av en internationell bevarandepolitisk verksamhet". Det andra sammanhanget är internationalisering, som har med stater agerande att göra. Unesco är en global aktör som måste kryssa fram mellan stater, vilket ger projektet speciella villkor. Det tredje sammanhanget är transnationellt – världsarv som något som flyter ut över alla gränser, genomkorsas och blandas, men som hålls ihop av verksamheten, sättet att arbeta.

Sin början hade avhandlingsarbetet i forskningsprojektet "Transnationell reglering och stater omvandling". Slutresultatet förhåller sig tydligt till två ganska olika forskningstraditioner. Den ena är statsvetenskapliga och sociologiska studier av organisationer och politik. Här är aktörskap ett viktigt begrepp, hur aktörer bildar nätverk som trots begränsade resurser skapar inflytande och utövar global politik genom att definiera spelplaner, kontrollera regler och strukturer. Turtinen menar att man i denna tradition fäst för mycket uppmärksamhet vid hur internationella organisationer utövar makt och

kontroll uppifrån, och för lite vid mångfalden av intressen och de kreativa bruken av regler och strukturer. Ett ensidigt studium av den byråkratiska apparaten och dess officiella perspektiv tenderar att dölja att det också finns andra perspektiv. Turtinens väg till dessa går genom en kulturellt informerad analys av aktörerna i globala nätverk som fokuserar på diskrepanser, konflikter och manipulationer, hur aktörer hanterar och konfronterar varandra och hur sammanhang aktivt hålls isär.

Den andra traditionen är etnologin. Turtinen vill visa hur man kan bedriva etnologisk forskning i en globalt sammanlänkad värld och kritiserar etnologer för att framställa kulturer som alltför välavgränsade och enhetliga, inte vara tillräckligt känsliga för strukturella villkor och förhållanden, för att inte tillräckligt formulerat sina forskningsfrågor i termer av relationer och för att inte tillräckligt fokusera på hur platser bemäns med varandra, hur globalisering görs.

Centrum i studien är världsarvsbyråkratin, som legitimerar och standardiserar, skapar arenor, aktörer, arbetsplaner och objekt, kort sagt, gör världsarvet möjligt genom att förvandla det till praktisk verksamhet. Från Goffman hämtas begrepp som "frontstage/backstage", från de Certeau "strategi/taktik" och från statsvetaren James Scott idén att en fungerande social ordning skapas i samspelet mellan officiella procedurer och implicita ordningar, mellan att följa regler och att improvisera. Med dessa utgångspunkter bygger Turtinen upp ett spänningsfält som världsarvet placeras i och det är detta spänningsfält som studeras snarare än världsarven i sig. De två forskningstraditionerna relateras till var sin del av fältet, statsvetenskap och sociologisk organisationsteori till den vänstra kolumnen och etnologi till den högra.

Globalt	lokalt
Homogent	komplext
Konsensus	motsättningar
Officiellt	inofficiellt
Ideal	praxis
Självklart	omtvistat
Naturligt	konstruerat
Moral	ekonomism, pragmatism
Idealitet	instrumentalitet
Abstrakta mål	konkreta mål
Frontstage	backstage

En utgångspunkt är en snabbt växande forskning om kulturarv, som Turtinen uppfattar som den större och allmännare kategori som världsarv är en del av. Från

folkloristen Regina Bendix hämtar han tanken att kulturarvsbegreppets enorma popularitet beror på dess förmåga att dölja historia och politik. Kulturarv/världsarv blir därmed ett sätt att göra politik och ekonomi, vilket kräver ett utforskande av hur politik, marknader och sociala nätverk spelar samman. Att framgångsrikt kunna hantera komplexiteten i denna skärningspunkt mellan en mängd processer, politiska och strukturella förhållanden som befinner sig utanför den centrala verksamheten, är en förutsättning för hela världsarvsprojektet menar Turtinen, och det är också en av undersökningens bärande slutsatser.

Sitt material har Turtinen från fältarbete med deltagande observation i verksamhetens organisatoriska centrum och med begränsade nedslag i dess periferi. Det kräver förstås att man kan överblicka fältet och avgöra vad som är centrum och periferi. Och det är i det här fallet både enkelt och svårt. Enkelt för att det är Unescos världsarvskontor i Paris som är det organisatoriska navet, svårt för att det inte alls är säkert att det är där världsarv görs. Om världsarv är ett verktyg för olika intressen, så betyder det att det inte är så lätt att bestämma var det kommer till användning. Det har lett Turtinen till konferenser och sammanträden i bl.a. Paris, Cairns, Marrakech och på Öland. Ett sådant translokalt fältarbete utgår från att platser är förbundna med varandra och bildar en struktur. Varje plats ger begränsad utsikt, därför krävs fältarbete på flera platser för att få syn på den övergripande strukturen, vilket leder till att djup får offras för bredd. Fältet konstitueras av en konkret verksamhet som bedrivs på en typ av arenor, i organiserade sammanhang, typiska för verksamheten. Det är dessa arenor och sammanhang som är "det lokala" i termen "translokalt". Det som studeras är inte enkelt avgränsbart i tid och rum, målet är inte att bestämma sådana gränser, utan hur händelser och verksamheter kopplas samman så att helheten bakom framträder. Det som krävs, menar Turtinen, är därför en inriktning på rörelser och relationer för att avtäcka hur det lokala ingår i en väv av globala beroenden.

På 1600-talet inleddes en diskussion om vad man göra för att skydda monument under krig, vilket ledde fram till en rad olika konventioner. I Nationernas Förbund utformades en internationell diplomatisk rutin för att bedriva sådan multilateral politik, som senare övertogs och utvecklades av FN. Den bygger på anseende, legitimitet och förtroende, några konkreta maktmedel finns inte. Succén med flyttningen av Abu Simbel på 1950-talet skapade ett internationellt samarbete som levde vidare i

ett antal nya globala bevarandeorganisationer. De första rymdfärdena bidrog till att förskjuta det geopolitiska tänkandet från nationer och stater till mänskligheten och jorden som en plats. Till världsarvskonventionen 1972 var det miljöbevararna som visade vägen. Ett amerikanskt förslag kopplade samman skyddet av natur- och kulturarv. I slutfasen av arbetet infördes den centrala frasen ”av enastående universellt värde”. Samtidigt förflyttades diskussionen från den besvärliga frågan om privat äganderätt till den betydligt mindre besvärliga frågan om kollektiva arv, ett lyckokast som innebar att plikter och skyldigheter kom mer i förgrunden än rättigheter. Idén om ett mänsklighetens gemensamma arv blev en vändpunkt i tänkandet om internationell rätt.

Den här historien vill Turtinen beskriva som uttryck för reflexiv modernisering och globalisering, där det internationella samfundet tar plats som arena för spridning av idéer. Verksamheten utgår från ett visst sätt att se på världen som helhet, en ny global geopolitik. ”Konventionen bygger på ett problemskapande som skett inom det internationella samfundet”, skriver han och fortsätter:

”Världsarvets problem hålls för att vara universellt giltigt och anses kunna hanteras med rationella metoder. Räddningsprojektet framställs av Unesco som en självklarhet, som just därför kräver engagemang av alla och envar /som/ ingår i ett generellt skapande av en föreställd moralisk, politisk gemenskap, inom vilken mänskligheten och världen betraktas som en helhet” (s. 57).

Världsarv kommer till i ett omfattande arbete med procedurer i en strikt hierarkisk byråkrati. Det är genom att lotsas genom dessa procedurer som utvalda objekt blir till unika, estetiskt värdefulla världsarv. Grunden är byråkratisk taxonomi och logik. Genom dokumentation och klassifikation och andra tekniker för objektivisering skapas och synliggörs världen. Siffror och statistik blir politiska verktyg som definierar spelplanen, karterar och legitimerar den. Texter och bilder blir instrument för losskoppling från lokala kontexter. Genom standardisering och central kontroll lyfts objekt ur sina tidigare sammanhang och blir möjliga att jämföra och ranka i termer av unikalitet. Ett linneanskt klassifikations-system skapas som gör verkligheten läsbar, hanterbar och kontrollerbar.

Världsarvsbyråkratin beskriver Turtinen som en panoptisk maktpraktik, där övervakandet internaliserats och

blivit naturligt. Dess livsluft är hot och risk, världsarvskonventionen dess disciplineringsinstrument och dess grund är ett moraliskt imperativ som syftar till att ordna och ena världen genom att skapa problem, aktörer och lösningar och med ledning av vissa föreställningar och normer strukturera och reglera verksamheter (s. 57). Världsarv är alltså lokalt, ett globalt spritt fenomen som antar lokal form och som påverkar och omformar lokala förhållanden. Så långt har Turtinen visat hur världsarvskonventionen är ett verktyg för intervention, byggd på moralisk retorik, och med tydliga disciplinerande och civiliserande drag. Men, fortsätter han, fenomenet är mer komplext än så.

Vid Unescos världsarvskontor i Paris präglas arbetet av hög arbetsbelastning, förhandlingar och interna strider. Men det är genom den praktik som utvecklats där, och i de möten kontoret arrangerar på olika platser, som världsarv skapas. Centrala termer i analysen är representation och diplomati. Representation finns på flera plan, enligt en strikt hierarkisk ordning. Procedurer, ceremonier och möblering följer denna ordning i enlighet med de diplomatiska spelregler som utvecklats sedan decennier. Diplomati är termen för de särskilda sätt saker görs på internationella arenor, som tilldelar människor positioner och handlingsramar och som gör förhandlingar möjliga. Spelets regler är inte lätta att tillägna sig, men de som behärskar dem kan skapa legitimitet åt sina projekt. Det krävs ett idealiserat framträdande för att argumenten ska erkännas, alla måste framställa sina positioner som rationella, oegennyttiga och universella. Konflikter leder till förtydliganden och förhandlingar, men mycket lite av förhandlingarna visas utåt, vilket också hör till villkoren.

Centrets uppgift är handläggning och planering. Det är stater som föreslår nya världsarv, men förslagen måste pressas in i mallar som tillhandahålls av konventionen och bevakas av sekretariatet. Det är som vilket ansökningsförfarande som helst, den sökande har att rätta sin mun efter givarens massäck. Själva nomineringen är en alltmär arbetskrävande konst. En god ansökan uppfyller krav på byråkratisk estetik och logik, som är det dominerande sättet att förstå och tolka världen. Det som passar in i byråkratins formler har större chans att vinna gehör.

En annan del av sekretariatets arbete är övervakning av redan utnämnda världsarv. I det arbetet ingår att producera hotbilder, vilket kräver mycket information från många olika källor som måste värderas och sorteras. Det är en praktik där centret utövar stort inflytande genom

att utifrån bestämda perspektiv ”koda, karaktärisera och artikulera representationer av lokala förhållanden”. Det är kärnan i globaliseringen, att koppla samman enskilda exempel så att de blir universellt giltiga, vilket skapar universella sätt att se på saker som kan användas på nya enskildheter.

Eftersom så många laddar upp världsarvet med så mycket blir det också komplext och användbart till mycket av många. Centret i Paris hamnar i en korseld av intressen, vilket kräver tungan rätt i mun, men också ger utrymme för att driva egen politik. Sekretariatet formerar sig till konventionens sanna uttolkare och beskyddare. Konventionen är global, men de länder som representeras i byrån och kommittén hyllar ofta nationella intressen. De expertorgan som är knutna till processen anses alltför hungriga på att själva kontrollera processen. Därför används en rad taktiker för att leda arbetet i rätt riktning. Frontstage är fyllt av rollspel, leenden, artighet, tecken som framhäver att det också kan finnas dolda agendor bakom. Det driver fram en högt utvecklad teckentolkning där minsta blinkning blir potentiellt betydelsefull, en i grunden misstänksam hållning som är en del av den diplomatiska rutinen på hög internationell nivå. Men det lämnar också utrymme för en speciell form av backstage. Det är där man avgör hur saker ska skötas, och det är dit Turtinen vänder sig för att utforska världsarvsarbetets meningsskapande vardag.

Vi får följa nomineringen av södra Ölands odlingslandskap – hur tanken väcks lokalt, hur den förflyttas till nationell nivå och internationell nivå. Det är här Turtinen som tydligast analyserar skärningspunkten mellan politik, marknad och nätverk, hur idéerna formas i samspel mellan många aktörer och hur det man ursprungligen ville hela tiden anpassas till det man faktiskt kan få.

I världsarvsproduktion är kunskap om lokala förhållanden inte nog. Nyckelvillkoret är att komma åt tillräcklig kompetens i nomineringens sköna konst, någon som kan lotsa ett objekt förbi de strukturella hinder som diplomatiska procedurer och rutiner ställer upp. Det gäller att spela på konventionens nyckelbegrepp, att argumentera för objektets särdrag och specifika värden och därigenom koppla loss det från den lokala nivån och visa hur det kan infogas i globala taxonomier. Därigenom förvandlas särprägel från bärare av lokal unikalitet till universell generalitet. Att processa lokala objekt genom en transnationell matris kräver skickliga mäklare. Ju komplexare system, desto större krav på mäklariet. Så berodde Ölands framgång också till stor del på att man fann en sådan person.

Många förhandlingar och strider ägde rum på Öland, t.ex. om vad världsarvet ska kallas, hur det ska representeras på bild, i böcker, på frimärken. Det fanns intresskillnader mellan jordbrukarna, mellan jordbrukarna och andra näringsgrenar, inom kommunen, bland företagen. De flesta såg världsarvet som en resurs – men till vad tänkte man olika om. Södra Ölands odlingslandskap uppkom i dessa förhandlingar, när ett intresse på en nivå kunde haka i ett helt annat på en annan nivå och bli till varandras villkor och förutsättningar. ”De olika agendorna kunde alltså samexistera och utvecklas, tack vare att de aktivt hölls isär”, skriver Turtinen och det är en avhandlingens bärande poänger.

Världsarv är ett moraliskt, civilisatoriskt och inte minst ett antikvariskt projekt, ett äktenskap mellan kultur och turism, ett uttryck för eliters identitetspolitik. Ja allt detta, men också mer – för att det rymmer och hanterar komplexitet. Världsarv är något alla tycks gilla men få vet vad det är, vilket gör det till ett verktyg för många till mycket. Turtinen vill visa hur detta sker i en samtidigt komplex och ofta motsägelsefull praktik, fylld av förhandlingar, en aspekt som han menar att tidigare forskning inte visat tillräckligt intresse. Förhandlingarna ses som invävda i rader av intressen. Genom världsarvskonventionen kunde gamla antikvariska strävanden inlemmas i en ny ekonomi, som förvandlar bevarande från utgift till intäkt. Konventionen och världsarvsbegreppets positiva laddning gör värdeväxlingar möjliga: världsarven blir arena och verktyg för internationell prestige, personlig karriär, ursprungsbefolkningars rättighetskrav, samarbeten och konflikter i och mellan nationer och mycket annat. Konventionen kom till för att lösa vissa problem, och dessa är invävda i andra strukturer och processer som samspekar på intressanta sätt. Det är denna dynamik som förklarar succén.

Genom att världsarvsnomineras kan platser, byggnader, monument kopplas loss från sina tidigare sammanhang, föras upp på globala motorvägar och bli tillgängliga för nya människor på helt andra platser. Samtidigt kopplas också de formella strukturerna och officiella målen loss från det faktiska arbete som utförs. Verksamheten och bilden av verksamheten blir relativt oberoende av varandra. Återvänder vi till det inledande spänningsfältet kan praktiken beskrivas som summan av de taktiker och strategier som utvecklats för att manövrera mellan dess bägge sidor.

Turtinen hävdar att den här typen av storskaliga institutioner bara fungerar när de är ”understyrda” av informellt liv. Praktiker som inte går i linje med de officiella

är en nödvändig förutsättning. Även om konventionen är en matris som gör vissa saker möjliga och självklara så visar granskningen av de enskilda fallen att de blivit möjliga genom att det också funnits andra matriser. Motsättningar, kontroverser och konflikter som uppkommer fungerar bekräftande och sprider fenomenet.

En slutkläm riktad till de forskningsfält Turтинен kryssar mellan är att studiet av globala företeelser kräver kontextuell kunskap. Globalisering är inte något som kommer uppifrån eller utifrån, det är något som "existerar bland oss alla, här och nu" (s. 214). Därför borde etnologer formulera sina forskningsfrågor i termer av relationer och med en större känslighet för organisatoriska strukturer som formar vad som sker i en viss observerad situation. Etnologer är sedan länge vana att uppmärksamma hur det förgångna flyter in i samtiden. Nu behöver vi se också till hur olika platser och tider bemängs med varandra på nya sätt.

Turtinens metafor för sitt arbete är skärgårdskryssning. Den är träffande: han är verkligen på kryss mellan forskningstraditioner, metoder, etiska problem, villkor och krav. Det finns många kobbar och skär och det är lätt att gå på grund. En försiktighet i navigeringen präglar avhandlingen. Som helhet är Världsarvets villkor en väl genomförd etnologisk studie med övertygande resultat. Trots vällovliga försök att komma undan vissa begränsningar i de etnologiska utgångspunkterna har resultatet ändå hamnat ganska nära dem.

Det är ett ovanligt projekt för att vara etnologiskt. Få etnologer har studerat politik och organisationer på global nivå. Ännu färre har genomfört multilokala fältarbeten. Lustigt nog framstår just därigenom en särskilt tydlig bild av en "klassisk etnologisk studie". Kultur är ett nyckelord, men som vanligt problematiskt – det finns varken i titel, undertitel, syfte eller frågor. Inte heller används ord som normer, regler eller värden. Ändå är det uppenbart att det är just sådant det kretsar kring. När kultur dyker upp så är det inom citationstecken: världsarvet är en "kulturell företeelse", makten är "kulturell". Undvikandet av ordet kultur placerar studien i mittfåran av en sentida etnologisk tradition.

Turtinens dilemma är att det kulturbegrepp han vill undvika är ett som byggs på idéer om avgränsbarhet och konsistens och därför pepprats sönder och samman. Vad ska han placera i dess ställe? Han noterar att etnologer problematiserat hur det förflutna tar plats och verkar i nuet, men ännu knappast alls har gjort detsamma med hur olika lokaliteter flyter in i varandra. Hans väg är att tänka i termer av rörelser och relationer över avstånd.

Fältet är inte avgränsat i rummet och det gäller därför att hitta en metod för att analysera hur organisatoriska och vardagliga verkligheter griper in i varandra på olika platser – lokalt nationellt och globalt (s. 31). Det får honom att betona regelverk, diplomatiska procedurer och rutiner ordnande, avgränsande och sammanförande. Världsarvet ser han som "något sammanhängande och Unesco som ett auktoritativt centrum i ett nätverk av förbindelser till stater och platser världen över". Det är faktiskt rätt nära det etnologer brukar avse med kultur.

Som så många andra etnologiska avhandlingar är Turтинens en historiskt informerad samtidsanalys med betoning på underliggande ordningar. Betoningen av komplexitet ställer han mot de "klassiska" studiernas sätt att framställa entydighet, sammanhang, konsistens. Inte desto mindre blir komplexitet i hans analys just en sådan underliggande kulturell ordning som ger fältet sammanhang. Också i betoningen på det lokala framträder det etnologiska i projektet. Den självklara, ofta outtalade, fonden för många lokalsamhällesstudier är nationen. Turтинен menar att världsarv erbjuder en möjlighet att se bortom nationella avgränsningar. Men hade då inte andra världsarv än just Södra Ölands odlingslandskap och Höga kusten varit intressanta?

Också i betoningen på "vardag" känner vi igen etnologen. Idén är att saker blir särskilt viktiga när de blir osynliga, rutinerade och vardagliga. I Turтинens fall är det dock märkligt ovardagliga sammanhang det handlar om, globalt spridda, högt elaborerade och starkt ritualiserade. Men, påpekar han, eftersom globalisering så lätt uppfattas som något abstrakt, bör man istället fokusera hur globalisering görs i vardagen. Det får honom att förlägga "vardagen" till informaliteterna backstage, även i situationer som förefaller minst av allt vardagliga, som under Unescomötet i Marrakech. Därigenom kommer också förhandlingarna backstage att framstå som kvalitativt skilda från de officiella, med färre ritualiserade piruetter och därför bättre material att analysera för en etnolog. För Turтинен, liksom för etnologin i stort, finns det mycket att vinna på att göra upp med denna idé och istället ge sig i kast just med de elaborerade rituella krusprång som den internationella diplomatin är så full av, såväl frontstage som backstage.

Nära sammanhängande med idén om vardagen som en privilegierad kunskapsposition är det retoriska knepet att måla upp en vardag som syns, känns och luktar. Kravet på empirisk närhet har med genrekonventioner och stilistik att göra, men är också följden av ett kulturteoretiskt antagande om att "de" är dom små, små

detaljerna som gör 'et'. Turtinen visar oss hur de studerade aktörerna på världsarvsarenan uppmärksammar tonlägen, klädsel, möblering och placering på möten, för att de förstår att det har betydelse. Men i hans egen text finns lite av en sådan förståelse. Situationsbeskrivningarna är mest kortfattade scenografiska anvisningar, vilket framställer ett behörigt avstånd och betoning på ett generellt plan. Kanske är det vad som åsyftas med beklagandet av att djup fått offras för bredd? Inte desto mindre hade mer närhet och större empirisk konkretion kunnat lyfta analysen, särskilt i de avsnitt som vill visa hur globalisering görs.

Turtinen håller fram hur världsarvskommittén först skapar det problem den själv håller fram lösningen på. Så gör förstås också etnologen. Till etnologins grundverktygslåda hör att upprätta en skillnad mellan två sidor av verkligheten, som frontstage och backstage, manifest och latent, och sedan skjuta in sig på sprickan däremellan. Allt är inte vad det ser ut att vara! Bakom de officiella programmen finns de dolda agendorna. Det är den idén som för etnologen till "det osynliga i vardagen" och därifrån vidare till "komplexitet och förhandlingar".

Turtinen skriver att de övergripande strukturer han letar efter inte alltid syns i fält, varför det krävs särskild uppmärksamhet på de strukturella sammanhangen som formar relationerna i fält. Här har vi just uppdelningen mellan latent och manifest som tydligast. Hur går det då till att tränga bakom det manifesta? Fältsarbete med deltagande observation är svaret, att ta plats på de arenor där det sociala liv som studeras utspelas och bli delaktig i det. Det gör idén om fältet nödvändig, vilket leder oss till frågan om vad som konstituerar fältet här. Är det en analytisk bestämning eller en empirisk enhet? Både och tycks det. När Turtinen skriver att räddningsprojektets förutsättningar till stor del står att finna utanför den centrala verksamheten (s. 16) så blir frågan hur deltagande observation i just verksamhetens centrum förmår att fånga dessa förutsättningar. När han hävdar att fältet hålls ihop av byråkratiska strukturer, procedurer, regelverk, själva arbetssättet, blir dess komplexitet paradoxalt en del av det som håller det samman.

Föreställer vi oss fältet som en sammanhängande om än translokal arena, så blir bilden av ett enhetligt yttre som döljer ett komplext sammanhang med motsägelser och förhandling rimlig. Men om vi à la Bourdieu istället ser det som många olika arenor som kämpar om vissa attraktiva värden, så blir komplexitet, strider och förhandling en del av själva utgångspunkten, inte något

"bakom" som behöver upptäckas genom fältarbete. Svårigheten med idén om fält som består av många platser är att den så lätt leder till idén om överordnade eller underliggande regler och strukturer som kan studeras via manifesta och till synes disparata delar. Den idén är sedan länge ett väletablerat ontologiskt postulat i mycket kulturforskning. På senare år har den kritiserats starkt från postmoderna och poststrukturalistiska perspektiv. Till den kritiken förhåller jag mig sval, därför att det inte går särskilt bra att bedriva kulturstudier utan någon form av kulturbegrepp. Problemet här är snarare att betoningen på det som ligger bakom eller under leder bort från det manifesta, vilket reducerar de konkreta händelserna, situationerna och gestaltningarna till sekundära spårämnen.

Världsarvet ser Turtinen i linje med Foucault som en kunskapsregim som producerar verklighet genom att skapa kategorier som upprättar "sanning". Slutklämmen följer samma linje. Globalisering är för Turtinen inte något som kommer uppifrån, utifrån och verkar på intet ont anande människor, utan produceras i relationer mellan människor, överallt och hela tiden. Det som jag uppfattar som den viktigaste delen av studien handlar om de moraliska imperativens spridning och globalisering, och om världsarvets påtagliga självklarhet. Succén har att göra med etablerandet av denna självklarhet. Men hur gick det till? När Turtinen uppmärksammar förhandlingar är det för att de synliggör omdiskuterade värden. Men intressantare och viktigare är nog ändå tystnaderna, överenskommelserna, allt det självklara som omger världsarvet. Varför så lite bråk? Det är ju faktiskt inte småpotatis det handlar om, utan etablerandet av en världsomfattande ordning som till väsentliga delar åsidosätter den kapitalistiska logik som ställer privat eller nationell äganderätt i centrum, och dessutom inför en global estetik som gör det möjligt att avgöra vad som är "av enastående universellt värde", och det just i en tid som annars i så hög grad präglas av ökande mångfald på alla områden. Det är något som inte tillräckligt uppmärksammas i den här studien: frånvaron av stora konflikter på ett fält som starkt laddats upp av spänningen mellan homogeniserande och diversifierande krafter.

En viktig del av etnologisk praxis är närgångenhet och inkänning. Det handlar om att förstå, inte kritisera. Därför är etnologiska texter trevliga, sällan farliga. Också Turtinen är snäll, hans kritik hovsam. Trevligheten är ännu en del av etnologins kärna. Är det så man ska förstå hans sätt att undvika att framställa människor som makthavare och maktutövare? Eller är det i linje med

Foucaults sätt att förstå makt som överallt närvarande relationer? Det handlar här inte om enskilda byråkrater, utan om den internationella byråkratin i sig. Därför intresserar sig Turtinen inte för aktörerna som individer, utan för händelser, procedurer, roller och funktioner. Men viljan att framställa människor som rollinnehavare, och att inte peka finger och kritisera, kan också bli något i grunden asocialt. Det är ju trots allt unika människor med mycket bestämda kompetenser – och med en hel del makt och inflytande – som besätter positioner och roller och handlar genom dem. Etnologens önskan att komma informanterna nära blir lätt ett krav att vara lojal mot dem, t.ex. genom att inte lämna ut deras namn. Men hur kan makt och politik studeras utan att gå närmare in på de mäktiga?

Det är inte svårt eller långsökt att se världsarv som något som intervenerar i människors liv, förflyttar makten över deras omgivning bort från dem, utan demokratiskt inflytande över besluten. Det är en skapelse på tvärs mot så mycket annat i dagens värld, som privat äganderätt, ökande mångfald, tanken att skönhet är en egenskap i betraktarens öga. Detta och mertycks världsarvskonventionen gå i kamp med. Så varför så snäll mot världsarvsproducenterna? Vem har valt dem? På vems uppdrag handlar de? Är anonymisering följden av etiska regler och analytiska överväganden, eller av oro över konsekvenserna av publicering av känsligt material? Vilka vetenskapsteoretiska implikationer och ställningstaganden ligger bakom anonymisering och vilka konsekvenser får den för analysen? En konsekvens är att unika individer förvandlas till roller som intar positioner och därmed blir utbytbara. Men så särskilt utbytbara är knappast de människor det här handlar om, de har kvalitéer och kompetenser utan vilka världsarv inte kan produceras, vilket tydligt framgår av Turtinens studie. En viktig utgångspunkt – och slutsats – är att världsarvets framgång har att göra med att det rymmer komplexitet. Komplexitet har en speciell dubbelställning i analysen, som det som ska förklaras och det som förklarar, ungefär som "kultur" i många andra etnologiska studier. Ännu en konsekvens av anonymiseringen är att studierna av denna komplexitet och alla förhandlingar inte lett till en spännande thriller, utan till en lugn och småtrevligt framputtrande eka på kryss i världspolitikens och Akademias skärgårdar.

Owe Ronström, Visby

Orsi Husz: *Drömmars värde. Varuhus och lotterier i svensk konsumtionskultur 1897–1939*. Gidlunds förlag, Hedemora 2004. 414 s., ill. English summary. ISBN 91-7844-666-X.

Hur såg konsumtionsdrömmarna ut i det tidiga 1900-talets Sverige? Vilka föreställningar och värderingar kommer till uttryck vid mötet med den moderna konsumtionskulturens nya förutsättningar? Vem fick möjlighet att drömma och på vilket sätt?

Detta är en handfull av alla de frågor som historikern Orsi Husz ställer till två av det tidiga 1900-talets konsumtionsfenomen: varuhus och lotterier. Syftet med avhandlingen är att "studera föreställningar om konsumtion i allmänhet och konsumtionsdrömmar i synnerhet" och de empiriska delstudierna omfattar varuhuset Nordiska Kompaniet (NK) i Stockholm 1902–1939 och penninglotterierna 1897–1939. Kopplingen mellan varuhus och lotterier förklaras genom en konsumtionsmiljö som skapar såväl materiella som mentala aktiviteter. Varuhuset framställdes som ett drömmarnas palats och lotteriet liknades ofta vid "de fattigas poesi" eller "drömfabriken". För att nå kunskap om på vilket sätt drömmar i relation till dessa miljöer var kulturellt betydelsefulla ställer författaren tre övergripande och gemensamma frågor till de båda empiriska studierna. Dessa frågor kretsar kring synen på modernitet, värderingar och maktförhållanden. En annan huvudfråga är hur olika typer av *värde* skapas och relateras till varandra under den aktuella perioden.

Tiden mellan åren 1900 och 1940 har ofta beskrivits som den rationella konsumtionens epok i Sverige. Genom att bl.a. ta avstamp i idéhistorikern Peder Aléx tolkning av denna civilisationsprocess – som avlöstes av efterkrigstidens mer hedonistiska konsumtionskultur – identifierar Husz två tendenser i synen på konsumtion: hedonism och rationalism. Här har historiker ofta studerat den ena eller andra ytterligheten och de som intresserat sig för båda har, enligt Husz, tolkat dessa som konkurrerande krafter. Spänningsförhållandet mellan hedonism och rationalism bildar så utgångspunkten för en fördjupad tolkningsmodell där begreppen ställs mot sina motsatser: asketism och irrationalitet. Författaren menar vidare att enligt det tidiga 1900-talets allmänna uppfattning sågs rationalitet och asketism som positiva värden och irrationalitet och hedonism som negativa. Varuhuset kan i det här sammanhanget relateras till hedonism och lotterispel till det irrationella.

När NK öppnade sitt stora varuhus 1915 inrymde